

II. Lịch sử hành chính huyện qua các thời kỳ

Trải qua các thời kỳ lịch sử, địa danh và địa giới hành chính của huyện có nhiều thay đổi. Khi nước Âu Lạc được thành lập, đất Thanh Thủy thuộc huyện Mê Linh, quận Giao Chỉ.

Thời kỳ phong kiến phương Bắc đô hộ thế kỷ thứ II trước Công nguyên đến thế kỷ X, địa bàn Thanh Thủy lần lượt thuộc các huyện Tân Hưng, Tân Xương, Gia Ninh, quận Phong Châu.

Thời kỳ đất nước giành quyền tự chủ, Thanh Thủy thuộc lộ Tam Giang, huyện Thanh Nguyên, đạo thừa Tuyên Hóa. Đến đời nhà Mạc (1527 - 1529), do kiêng tên húy Mạc Tuyên Tông tức Mạc Phúc Nguyên nên huyện Thanh Nguyên đổi thành Thanh Xuyên, phủ Gia Hưng, trấn Hưng Hóa.

Năm 1831, vua Minh Mạng thời nhà Nguyễn đổi trấn thành tỉnh, dưới là phủ, huyện, châu miền núi, rồi đến tổng, xã. Năm 1833, huyện Thanh Xuyên được chia ra thành hai huyện Thanh Thủy và Thanh Sơn. Như vậy, tên huyện Thanh Thủy mới có từ năm 1833 và địa giới tương đương địa giới hiện nay.

Ngày 09/6/1890, Thống sứ Bắc Kỳ ký Nghị định chuyển phần đất của huyện Bất Bạt, tỉnh Sơn Tây phía trên tả ngạn sông Đà gồm các làng La Hào, Võng La, Hạ Bì, Bì Châu, Xuân Dương vào tổng Hạ Bì thuộc huyện Thanh Thủy; các làng Vô Song, Yên Dục, Phụng Mao, Lãng Sương, Tinh Nhuệ... lập thành Tinh Nhuệ thuộc huyện Thanh Sơn, tỉnh Hưng Hóa.

Ngày 08/9/1891, Toàn quyền Đông Dương ký Nghị định thành lập tỉnh Hưng Hóa. Tiếp đó, từ tháng 8/1895 đến năm 1898, một số thôn, tổng tiếp tục được điều chuyển như Thiết Khoán, Bách Thắng của huyện Thanh Thủy cắt về huyện Thanh Sơn. Các làng Phương Giao, Đào Xá, Phụng Mao, Lãng Sương của huyện Thanh Sơn lại chuyển về huyện Thanh Thủy.

Ngày 05/5/1903, Toàn quyền Đông Dương ra Nghị định chuyển tỉnh lỵ từ Hưng Hóa lên làng Phú Thọ, do đó tỉnh Hưng Hóa được đổi tên thành tỉnh Phú Thọ. Huyện Thanh Thủy lúc này gồm có 5 tổng, 39 làng với 7.091 suất đinh tương đương với trên 30 nghìn người; làng La Phù được chính quyền thực dân chọn làm trung tâm huyện lỵ.

Đầu năm 1946, toàn huyện từ 39 làng cũ được hợp nhất thành 9 xã mới, đó là các xã Tân Tiến, Đề Thám, Văn Minh, Đoàn Kết, Phú Cường, Phù Ủng, Thành Công, Xuân Lộc, Vinh Quang. Tháng 8/1947, 5 huyện hữu ngạn sông Thao là Cẩm Khê, Tam Nông, Thanh Sơn, Thanh Thủy và Yên Lập sáp nhập vào Khu 14, không thuộc tỉnh Phú Thọ.

Đến tháng 02/1948, Khu 14 hợp nhất với Khu 10 thành Liên khu X, Thanh Thủy cùng 4 huyện hữu ngạn sông Thao lại trở về tỉnh Phú Thọ.

Năm 1953 - 1956, chuẩn bị công tác phát động quần chúng giảm tô, các xã trong có sự điều chỉnh, chia tách. Huyện Thanh Thủy từ 9 xã tách thành 15 xã, gồm: Tân Tiến, Đề Thám, Văn Minh, Đoàn Kết, Phú Cường, Thành Công, Xuân Lộc, Vinh Quang, Tu Vũ, Phượng Mao, Đoan Hạ, Lập Trường, Tân Phương, La Thành (xã Phù Ủng cũ), Sơn Thủy. Như vậy thêm xã mới đó là Tu Vũ, Phượng Mao, Đoan Hạ, Lập Trường, Tân Phương và Sơn Thủy (gồm hai thôn Sơn Vi, Phù Lao của xã Phú Cường và thôn Thủy Trạm của xã Đoàn Kết).

Năm 1964, thực hiện Quyết định số 294/NV của Bộ Nội vụ nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, 9 xã đổi tên mới: Xã Tân Tiến đổi thành Yên Mao; xã Đề Thám đổi thành Trung Nghĩa; xã Lập Trường đổi thành Trung Thịnh; xã Đoàn Kết đổi thành Hoàng Xá; xã Phú Cường đổi thành Bảo Yên; xã La Thành đổi thành La Phù; xã Thành Công đổi thành Thạch Đồng; xã Vinh Quang đổi thành Đào Xá; xã Văn Minh đổi thành Đồng Luận; còn các xã khác vẫn giữ nguyên tên cũ (gồm: Xuân Lộc, Tu Vũ, Phượng Mao, Đoan Hạ, Tân Phương, Sơn Thủy).

Ngày 26/01/1968, Ủy ban Thường vụ Quốc hội ra Nghị quyết số 504/QH hợp nhất hai tỉnh Vĩnh Phúc và Phú Thọ thành tỉnh Vĩnh Phú. Huyện Thanh Thủy thuộc tỉnh Vĩnh Phú.

Ngày 05/7/1977, Hội đồng Chính phủ nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam ra Quyết định số 178/HĐCP về việc hợp nhất các huyện thuộc tỉnh Vĩnh Phú. Theo đó, các huyện trong tỉnh, trừ huyện Thanh Sơn, đều hợp nhất. Huyện Thanh Thủy hợp nhất với huyện Tam Nông thành huyện Tam Thanh.

Ngày 26/11/1996, tại kỳ họp thứ 10 Quốc hội khóa IX đã thông qua Nghị quyết chia tách tỉnh Vĩnh Phú thành 2 tỉnh Phú Thọ và Vĩnh Phúc. Huyện Thanh Thủy thuộc tỉnh Phú Thọ.

Ngày 24/7/1999, Chính phủ ra Nghị định số 59/CP, chia tách 2 huyện Phong Châu và Tam Thanh. Theo đó, từ ngày 01/9/1999, huyện Thanh Thủy được tái lập theo địa dư cũ, gồm 15 xã: Bảo Yên, Đào Xá, Đoan Hạ, Đồng Luận, Hoàng Xá, La Phù, Phượng Mao, Sơn Thủy, Tân Phương, Thạch Đồng, Trung Nghĩa, Trung Thịnh, Tu Vũ, Xuân Lộc, Yên Mao.

Ngày 25/10/2010, thị trấn Thanh Thủy được thành lập trên cơ sở giải thể xã La Phù. Huyện Thanh Thủy gồm 1 thị trấn và 14 xã.

Ngày 17/12/2019, Ủy ban Thường vụ Quốc hội ban hành Nghị quyết số 828/NQ-UBTVQH14 về việc sắp xếp các đơn vị hành chính cấp xã thuộc tỉnh Phú Thọ (Nghị quyết có hiệu lực từ ngày 01/01/2020). Theo đó, sáp nhập 3 xã Trung Thịnh, Đồng Luận, Trung Nghĩa thành xã Đồng Trung; sáp nhập 3 xã Phượng Mao, Yên Mao, Tu Vũ thành xã Tu Vũ.

Từ đó đến nay, huyện Thanh Thủy gồm thị trấn Thanh Thủy và 10 xã: Bảo Yên, Đào Xá, Đoan Hạ, Đồng Trung, Hoàng Xá, Sơn Thủy, Tân Phương, Thạch Đồng, Tu Vũ, Xuân Lộc.